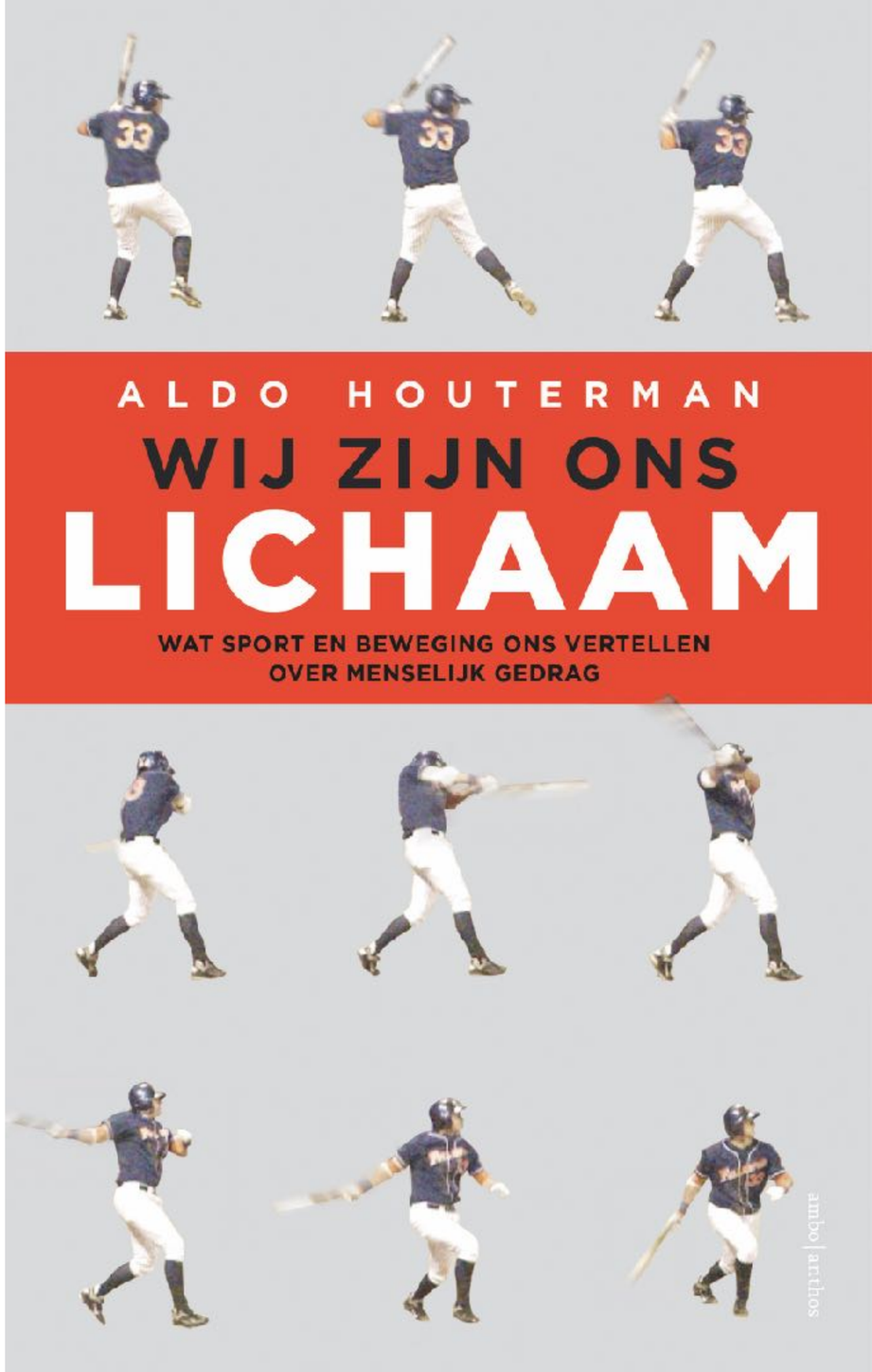
Een filosofisch perspectief op ons lichaam

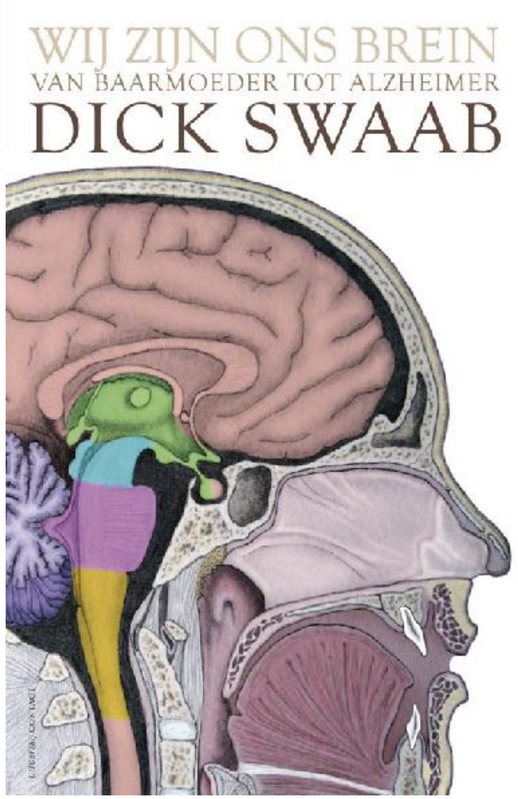
Dr. Aldo Houterman
Docent & Onderzoeker Filosofie van het Lichaam
Erasmus University Rotterdam
houterman@esphil.eur.nl

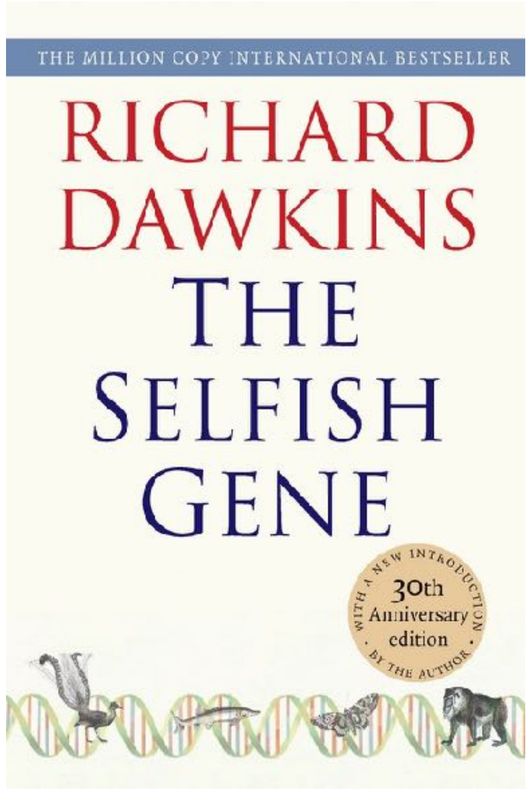

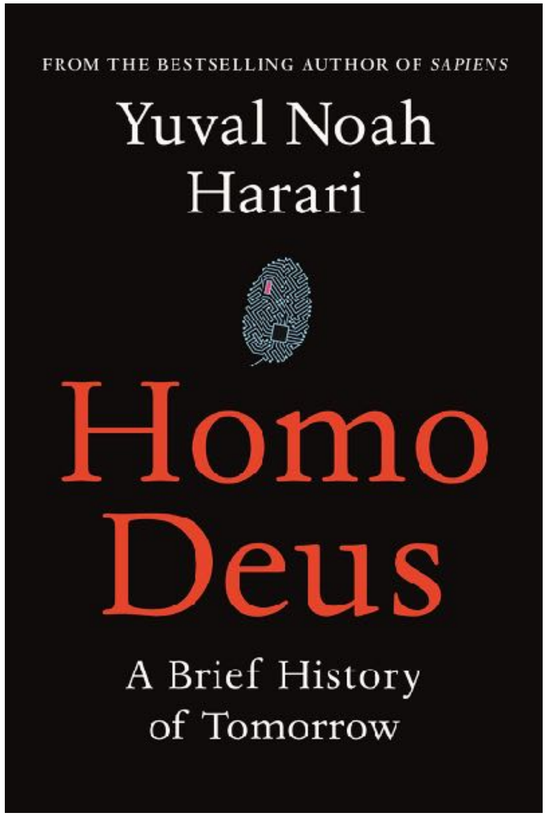
Welk mensbeeld? En lichaamsbeeld?

Het instrumentele lichaam

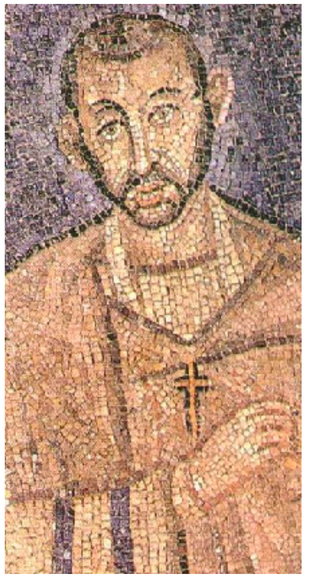
Het lichaam in de Antieke Oudheid

- Plato (427-347 v. Chr.):
  “Je moet de wetgever in alle opzichten geloven, zeker in zijn gedachte dat het lichaam *in alles* beneden de ziel staat.”
  “Het lichaam is bij ons allemaal begeleidende schijn.” (De Wetten)

- Aristoteles (384-322 v. Chr.):
  “Alle materie heeft een bepaalde vorm. Deze vorm is niet de materie zelf, maar ze is er wel onlosmakelijk mee verbonden. Er is geen materie denkbaar zonder een bepaalde vorm; en geen vorm, die niet aan materie gebonden is.”

Het lichaam in het Christendom

- Ambrosius (334-397): “Ons lichaam is aan een bepaalde plaats gebonden; elk dier beweegt zich vrijer en ook sneller dan de mens. Niet het lichaam kan dus naar het evenbeeld Gods geschapen zijn, maar slechts de ziel.”

- Calvijn (1509-1564): “Het is buiten elke twijfel dat de mens bestaat uit ziel en lichaam en dat de ziel, zijn edel deel, onsterfelijk is.”

- **Maar ook:** Hildegard von Bingen (1098-1179): “[De zielen] zeggen, dat zij volgens Gods wil hun lichamen zouden terugkrijgen. Ofschoon deze tot stof vergaan zijn, verlangen zij toch die [lichamen] weder te ontvangen, opdat zij daardoor des te groter vreugde zouden genieten.”

FILOSOFIECAFÉ WAGENINGEN

Zondag 11 oktober 2026 - 14:30u

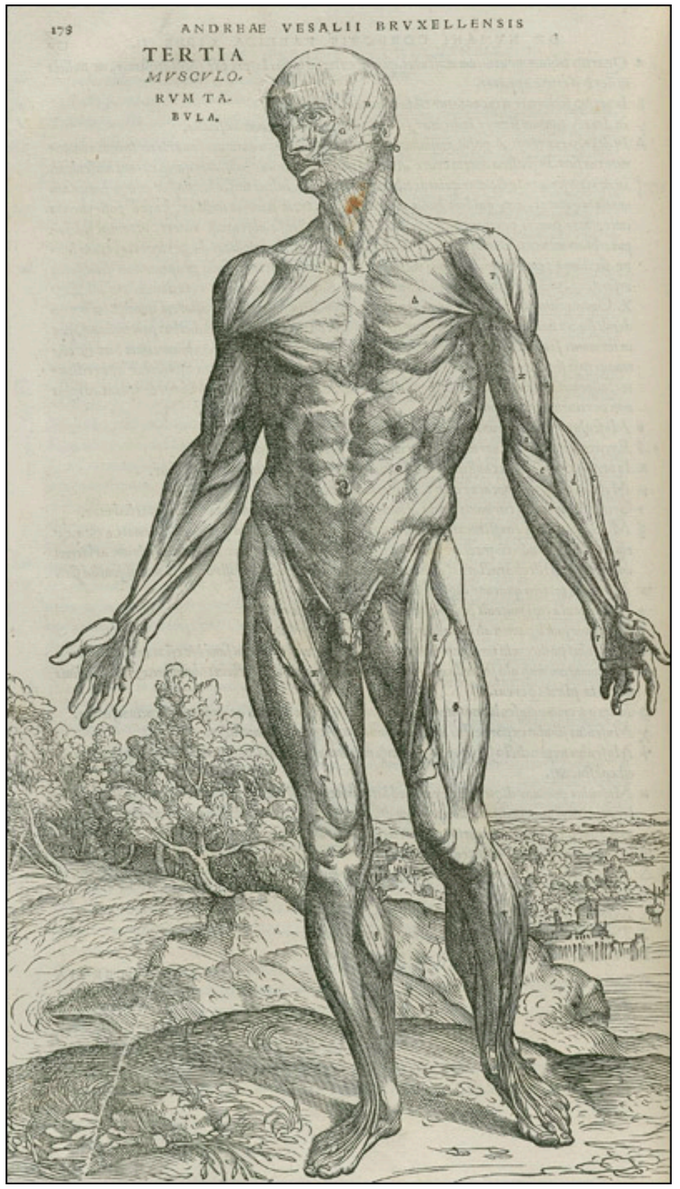
Lezing, gevolgd door vraaggesprek

Locatie: NuDe Toekomst – Mennonietenweg 15A - Wageningen
Entree: €10; HV-leden €8; Studenten €5; Scholieren €0 betaling: pin/contant

meer informatie: www.filosofiecafewageningen.nl

‘Gesloten Lichaam’: Anatomieboek uit 1345

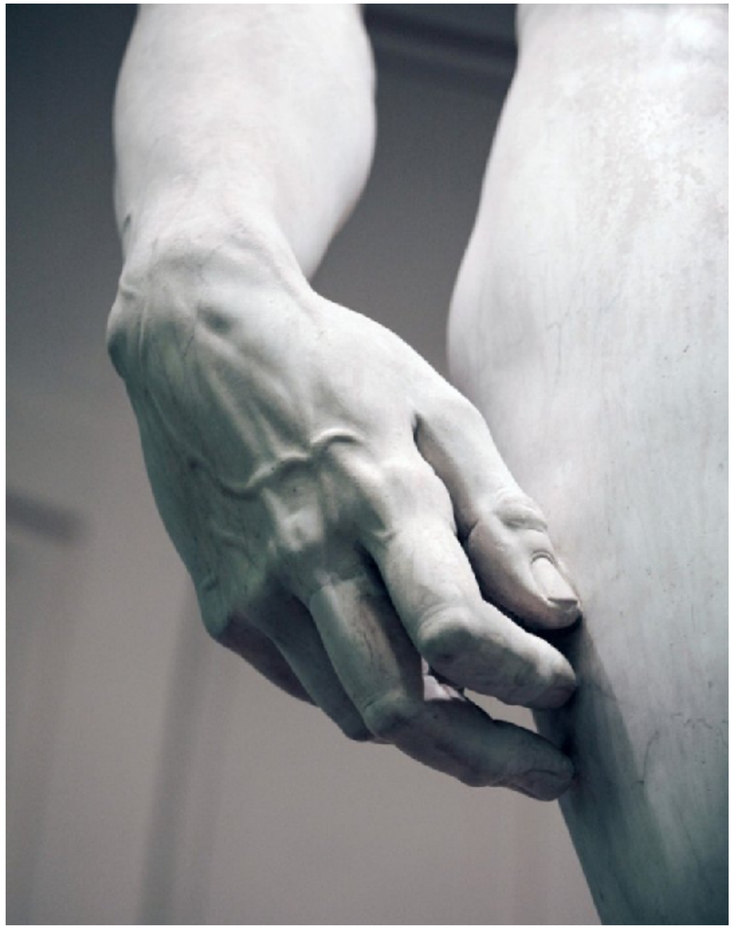

‘Geopende Lichaam’: Anatomieboek uit 1543

Het relationele lichaam in Giotto di Bondone (1305)

Het substantiële lichaam in Michelangelo (1501/4-1511)

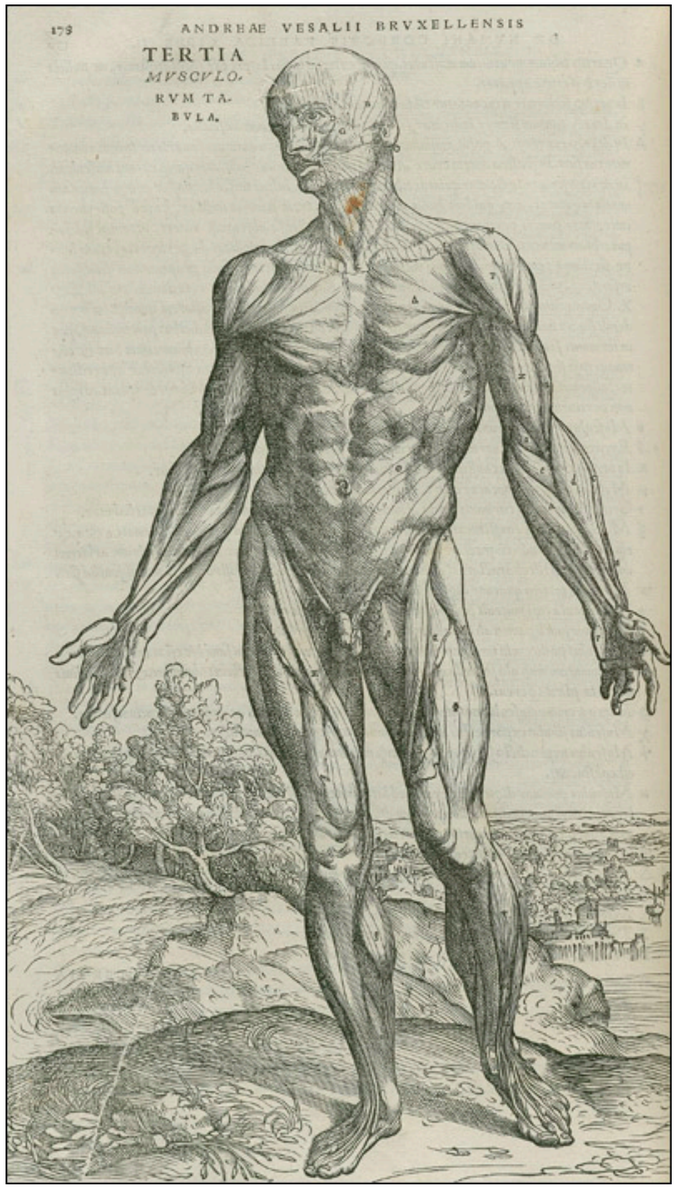

‘Gesloten Lichaam’: Anatomieboek uit 1345

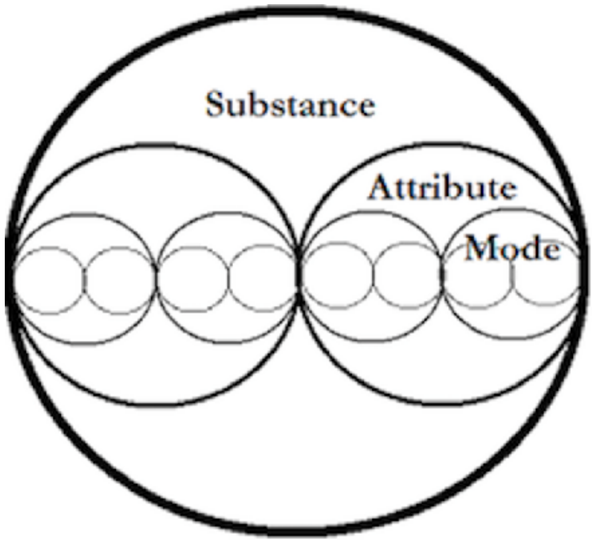

‘Geopende Lichaam’: Anatomieboek uit 1543

Het lichaam in de moderniteit

- Descartes (1594-1650): **Dualisme** tussen
  a.) Geestelijke dingen (denken) en ruimtelijke dingen (lichamen)
  b.) Brein (bestuurder) en lichaam (automaat)
- Spinoza (1632-1677): **Monisme (alles is één)**
  - “De menschelijke Geest kent het eigen menschelijk Lichaam niet en weet niet anders van zijn bestaan, dan alleen door de voorstellingen der inwerking welke het Lichaam ondergaat.” (Ethica II)

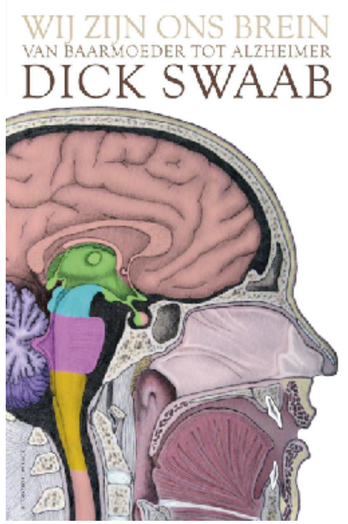
Het mechanistische lichaam

De Lamettrie (1709-1751), *De mens-machine.* Dick Swaab, *Wij zijn ons brein* (2010).

- Lamettrie: “Het menselijk lichaam is een uurwerk, een uurwerk van reusachtige afmetingen en zo kunstig en ingenieus gemaakt dat, wanneer het radertje voor de seconden stilstaat, dat voor de minuten gewoon door blijft draaien.” (p. 87)

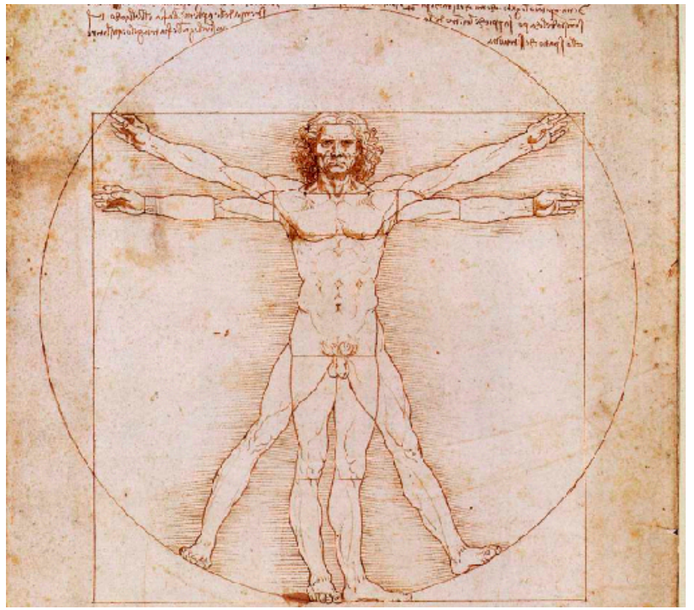
- Swaab: “Alles wat we denken, doen en laten gebeurt door onze hersenen. De bouw van deze **fantastische machine** bepaalt onze mogelijkheden, onze beperkingen en ons karakter; *wij zijn onze hersenen*. Hersenonderzoek is niet meer alleen het zoeken naar de oorzaak van hersenziekten, maar ook een zoektocht naar de vraag waarom we zijn zoals we zijn, een zoektocht naar onszelf. (p. 23-4)”

Lichaam als ‘Ding’

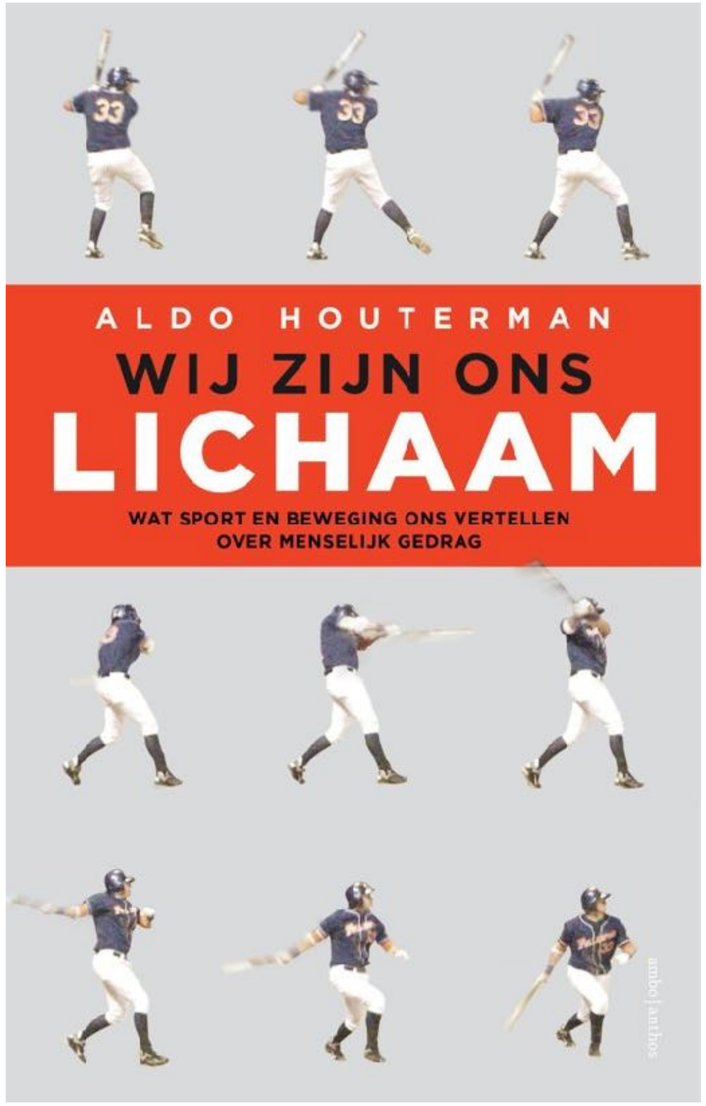
- Lichaam wordt in de (medische) wetenschap tot object gemaakt en als ‘ding’ bestudeerd
- Lichaam wordt in kaart gebracht door anatomische atlas, röntgenfoto, hersenscan, health apps
- Lichaam wordt vergeleken met ‘universele’ maatstaven (gewicht, lengte, bloedwaardes, hartslag, natuurlijke positie, etc.)

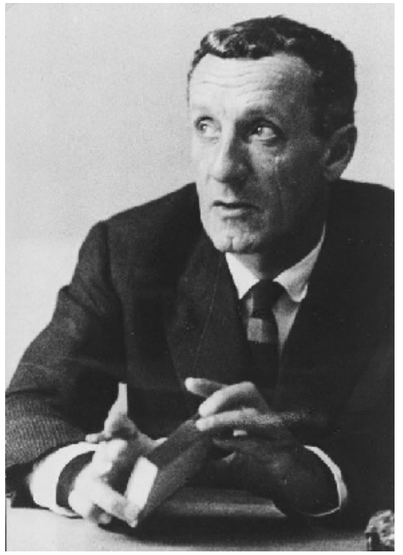

Sport als venster op het lichaam

I. Beweging
II. Omgeving
III. Mede-lichamelijkheid
IV. Zintuiglijkheid

Fenomenologie

Het sensitieve lichaam

- Merleau-Ponty: “We hebben opnieuw geleerd ons lichaam gewaar te worden; we hebben onder het objectieve en afstandelijke kennen een ander kennen teruggevonden dat wij er altijd al van hebben, daar het altijd al bij ons is en wij lichaam zijn” (*Fenomenologie van de Waarneming*, p. 239)

- Judith Butler: “My point is to suggest that I am already affected before I can say “I” and that I have to be affected to say “I” at all. […] I am not formed once and definitely, but continuously and repeatedly. I am still being formed as I form myself in the here and now.” (*Senses of the Subject*, p. 2, 6)

Lichaam als product van beweging

“Movement forms the I that moves before the I that moves forms movement.”

- Maxine Sheets-Johnstone, ‘The primacy of movement’ (2011)

JOURNAL OF THE PHILOSOPHY OF SPORT
https://doi.org/10.1080/00948705.2024.2431966

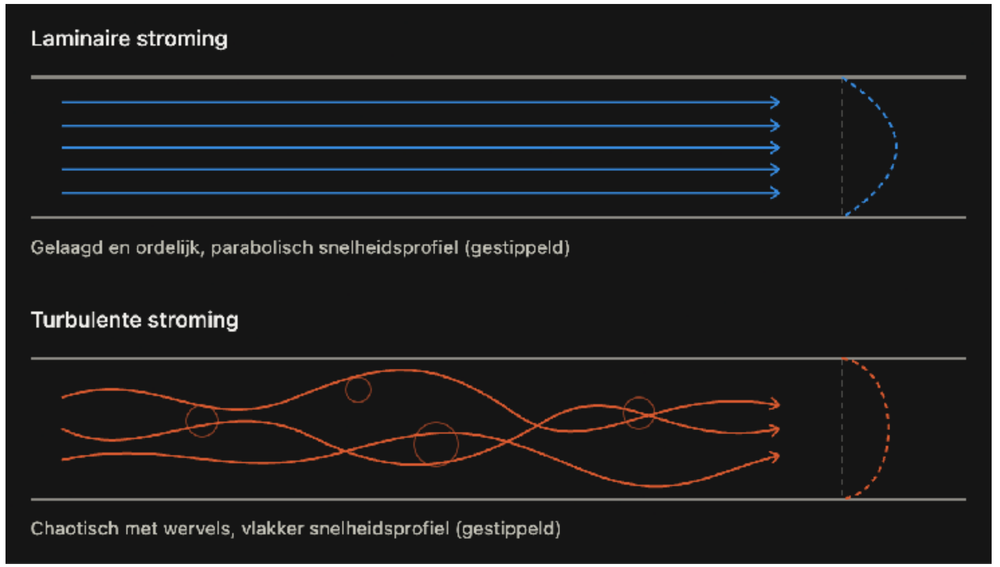
Routledge
Taylor & Francis Group

OPEN ACCESS Check for updates

Marx’s repulsion and Serres’s turbulence: a Lucretian philosophy of movement

Aldo Houterman

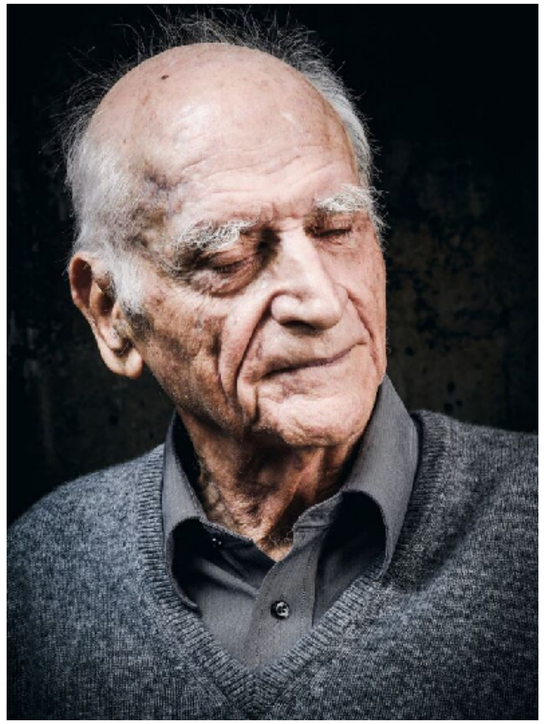
Erasmus School of Philosophy, Erasmus University, Rotterdam, The Netherlands

Ons Lichaam in Metamorfose

Michel Serres, in: *Variations sur le Corps* (1999)

Ons lichaam beweegt of verplaatst zich niet alleen, het neemt voortdurend duizend onverwachte vormen aan: het transformeert. Verre van stabiliteit, beweegt het; verre van beweging alleen, verandert het; onvoorspelbaar, deze metamorfoses, soms noodzakelijk, vaak mogelijk, af en toe onmogelijk, kunnen alleen worden gedefinieerd als contingent. (Serres 1999, p. 122-3)

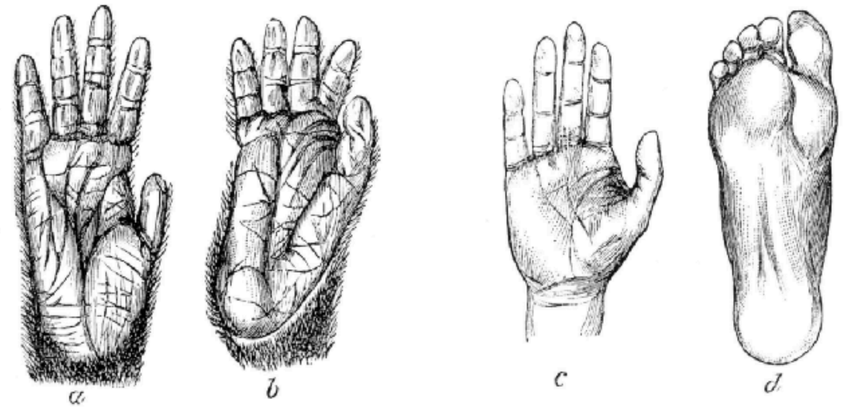

FIGURE 3.2 Hand (a) and foot (b) of chimpanzee; hand (c) and foot (d) of man. Reproduced from Tylor (1881: 42).

Transformaties van lichaamsbeelden in wetenschap en kunst

John Constable, *The Hay Wain* (1821)

J.M.W. Turner, *Dudley* (1832)

Lichaamsbeelden in de moderniteit

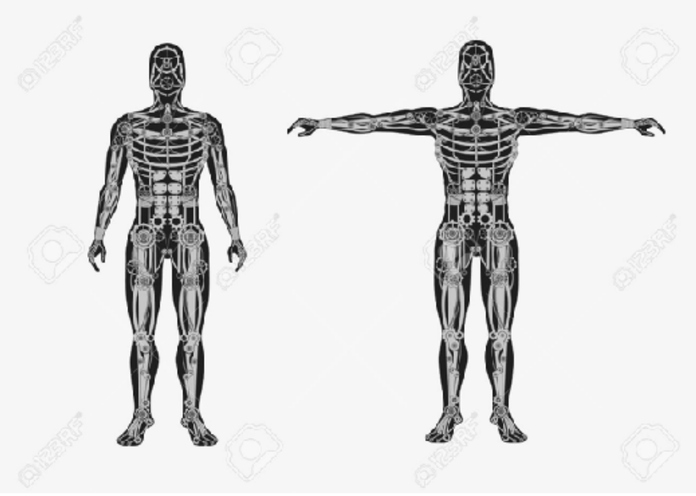
Medicine, Health Care and Philosophy
https://doi.org/10.1007/s11019-024-10244-5

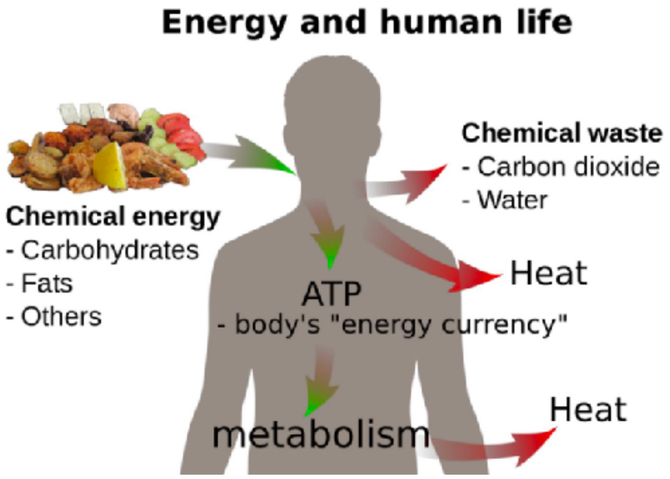
SCIENTIFIC CONTRIBUTION

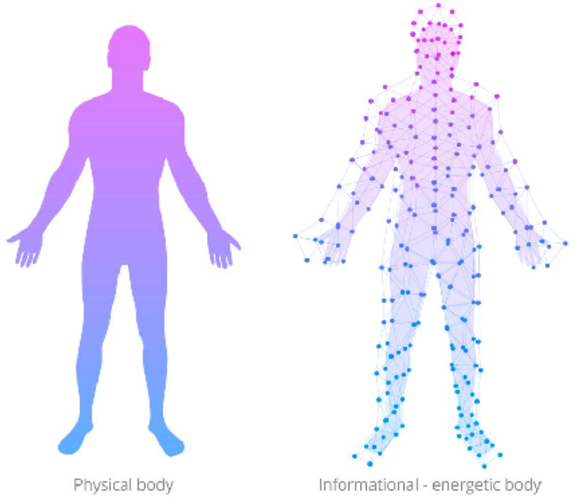
Bodies as communication systems. The relevance of Michel Serres's philosophy of science for health care

Aldo Houterman[1]

- 1600-1800: *Mechanisch lichaam*: standbeeld, machine, klok, massief en solide, verplaatsing, kracht, balans, gewicht, lokaal, gesloten systeem
- 1800-1950: *Thermodynamisch lichaam*: stoommachine, energieconsumptie en productie, hitte- en koudestromen, entropie, stofwisseling met de omgeving
- 1950-nu: *Informationeel lichaam*: netwerk, ontvanger, processor en zender van informatie, algoritme, virtueel, globaal, communicerende cellen

Metamorfose van het lichaam vanaf de 20e eeuw (Serres, 2001)

SPORT, ETHICS AND PHILOSOPHY
2024, VOL. 18, NO. 2, 126–141
https://doi.org/10.1080/17511321.2023.2190155

Routledge
Taylor & Francis Group

ARTICLE

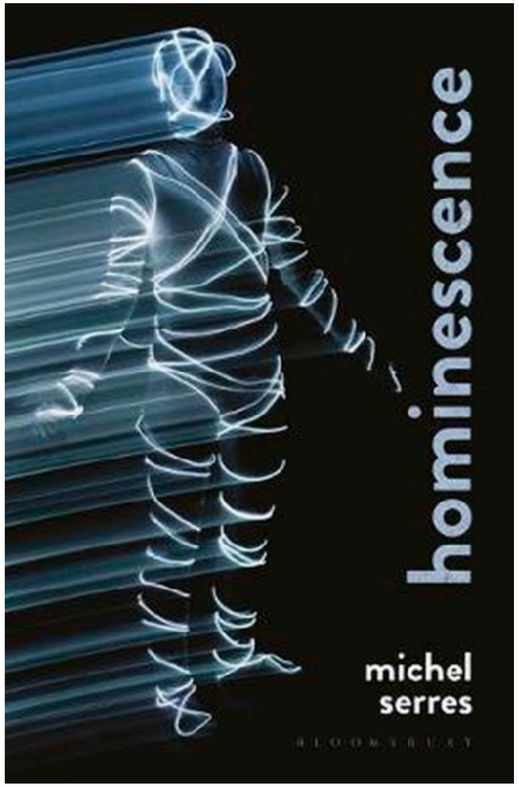
OPEN ACCESS Check for updates

Sport in an Algorithmic Age: Michel Serres on Bodily Metamorphosis

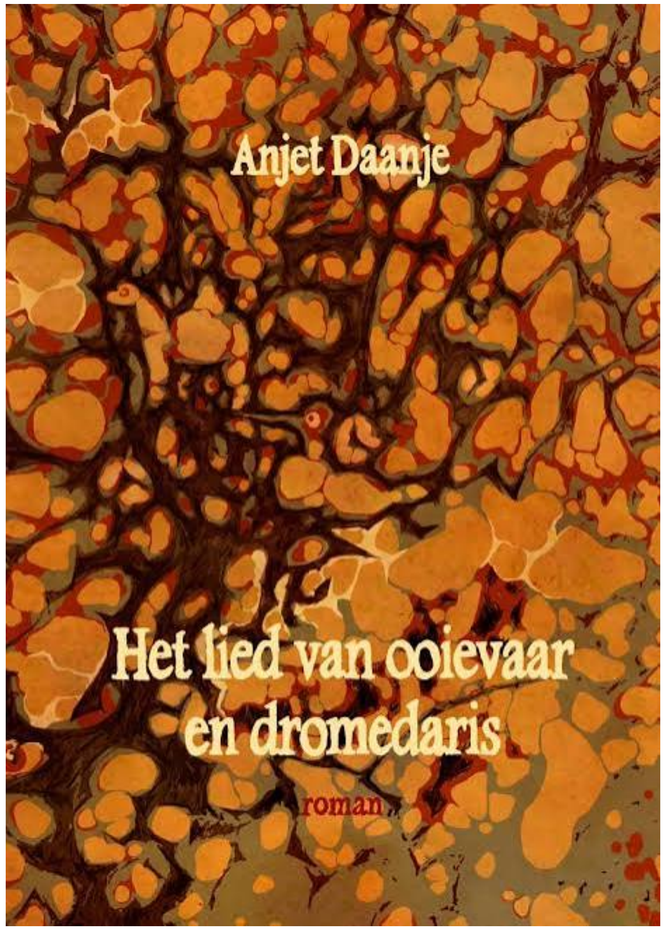
Aldo Houterman[a,b]

[a]Erasmus School of Philosophy, Erasmus University Rotterdam, The Netherlands; [b]Dept. Ethics, Law and Medical Humanities, Amsterdam University Medical Center, Amsterdam, The Netherlands

- Urbanisering: platteland naar stad (van 50% naar 2% tussen 1900 en 2000)
- Connectiviteit door e-mail, internet, telefoon
- Medicijnen: penicilline, antibiotica, anticonceptie (sinds 1950)
- Bevolkingsgroei van 1,7 miljard in 1900 naar 7,7 in 2019: minder kindersterfte, langere levensverwachting
- Conflict: atoombom en WOII dodelijker dan natuurlijke ziektes
- Mensen hebben steeds meer een actieve verantwoordelijkheid voor hun lichaam, leven en dood
- Nieuwe medische ethiek nodig: Dokter en patiënt zijn veranderd

Het kwantummechanische lichaam in *Het lied van ooievaar en dromedaris* (Houterman, 2025)

“Hij zegt er niets meer van, hij begrijpt niet hoe ze zo kan leven, zonder klok, zonder orde. De aantekeningen voor haar scriptie zijn net zo chaotisch, toch beklaagt ze zich er nooit over. Blijkbaar zit er een logica in haar wanorde die hij niet begrijpt.” (Daanje 2022, 600)

Dank voor jullie aandacht!

Publicaties: pure.eur.nl/en/persons/aldo-houterman/

